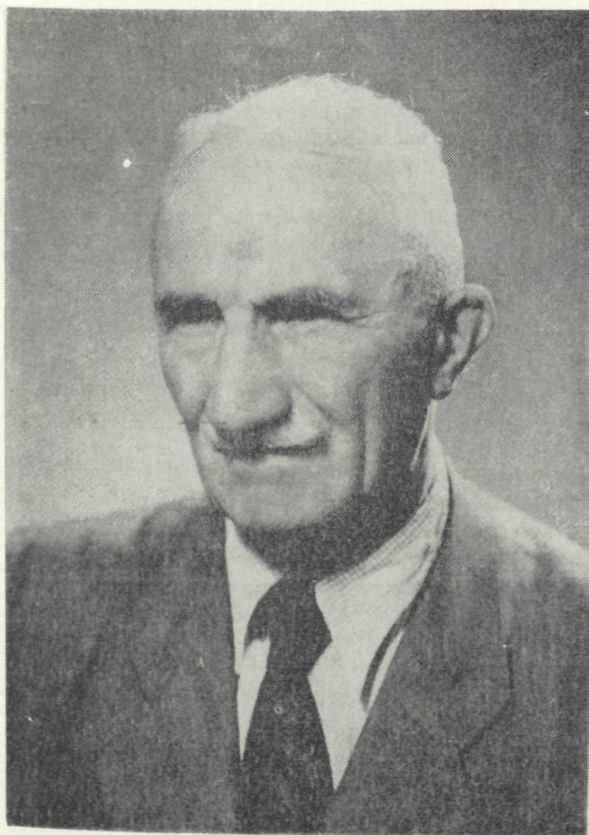

KRONIKA

**Za Jánom Volkom Starohorským
1880—1977**

S pietou si pripomínáme pokrokového prírodovedca, pedagóga, kultúrneho pracovníka, výskumníka a nezabudnuteľného človeka Jána Volka Starohorského. Zomrel 17. decembra 1977 v Bratislave a na jeho želanie ho 21. decembra 1977 pochovali v rodnom meste na vrbičkom cintoríne.

Životná dráha, elán a pracovná energia Jána Volka Starohorského boli obdivuhodné. Prof. J. V. Starohorský bol vlastne stále mladý a aj v osemdesiatke i po čiatkom deväťdesiatky mal výbornú telesnú kondíciu. Aj v pokročilom veku bolo preňho príznačné nadmerné nadšenie až vášeň večného „rojka“ pre geológiu

a ustavičná nevyčerpatelná aktivita pre spoločné ciele. Preto sa ťažko verí, že aj takýto človek podľahol zákonom času a necelé tri roky pred svojím storočným jubileom nás navždy opustil.

Patril k hŕstke vysokoškolsky vzdelanej predprevratovej slovenskej inteligencie. Bol akýmsi reliktným lúčom svetielkujúcim intenzitou z devätnásteho storočia do dvadsiateho. Temer 80 rokov sa od začiatku tohto storočia predstavoval generáciám slovenskej pospolitosti. Poznávali ho z rozličných činností. Spočiatku ako prednášateľa a publicistu populárnych úvah, článkov s národnou a pokrokovou tematikou, najmä však s prírodovedným zameraním. Príspevky zverejňoval v domácich časopisoch a v kalendároch, ale aj v slovenskej tlačí v Amerike.

Univ. prof. dr. J. W. Daneš, vynikajúci geomorfológ, v časopise Věda přírodní z roku 1920 o ňom napísal . . ., že Slováku Ján Volko pod pseudonymom Starohorský uvěřejnil v jazyce mateřském řadu dobrých populárních studií v publikacích „Muzeální slovenskej spoločnosti“. V rodnom Liptovskom Mikuláši pôsobil 20 rokov ako profesor na gymnáziu (1919—1939) a s nadšením vyprevádzal postupujúce ročníky maturantov do ďalšieho života. Popri pedagogickej práci sa venoval popularizácii prírodných vied a ochrane prírody. Robil rozličné geologické dobrozdania — posudky pre Ministerstvo verejných prác i pre súkromných podnikateľov. Ako externý spolupracovník Štátneho geologického ústavu v Prahe uskutočňoval geologické mapovanie a výskum Liptova.

Šesťdesiat rokov po prehľadnom geologickom mapovaní, ktoré uskutočnili geológovia Ríšskeho geologického ústavu vo Viedni, prvý podrobne zmapoval „liptovské vápenité vrchy“, okolie Liptovského Jána a Važeckej jaskyne. Za prvú prácu získal uznanie od vtedajších reprezentantov „krajiny slovenskej“. Opisy jeho pochôdzok zodpovedajú skutočnosti, napr. publikovaný oznam o túre v Liptovskom Mikuláši cez Ploštín na kopec Rohačka.

Zúčastňoval sa na mnohých prírodovedeckých a vlasteneckých podujatiach. Bol členom viacerých komisií a zaslúžil sa o založenie vedeckých ústavov a vysokých škôl na Slovensku, najmä geologického ústavu. Prof. J. V. Starohorského poznali čitatelia z mnohých článkov a kníh predovšetkým ako geológa. On sám sa hrdó a dôstojne za geológa hlásil. Pre svoju rozsiahlu prácu a pre všeobecne prospešnú činnosť bol váženou osobnosťou. Z rozhovorov s ním sme sa dozvedeli o jeho svojráznosti, zvláštnom kolorite nadšenia, o jeho angažovanosti pre veci verejné, spoločenské. Jeho presná a vzorná životospráva sa dávala za príklad i okoliu. Sám pokladal chorobu za výsledok nevhodnej životosprávy a negatívnych návykov. Pevné zdravie mu bolo veľkou pomocou pri ustavičnej činnosti. Ešte v osemdesiatke mal priame vojenské držanie, rýchly a svižný krok, ktorý bol predmetom obdivu celého Liptovského Mikuláša. Tento veľký rodolub svojho rodného mesta a Liptova mal však aj kritický pohľad na vlastné dielo. Vedome sa pridržal repliky zo Shakespearovho Othella: „Všeličo som pre štát vykonal, ako známe je, ale o tom dost. Prosím Vás, až vo svojich listoch tie skutky budete líčiť, líčte mňa, aký som. Nič nezmeňte, nič nezveličte.“

V stručnom pohľade sa pokúsime priblížiť život a tvorbu tohto neúnaveného pracovníka a hlásateľa pokroku.

Narodil sa 31. júla 1880 v Liptovskom Mikuláši. Základné školské vzdelanie získal v rodnom meste, kde boli jeho učiteľmi spisovateľ Rehor Uram-Podtatranský a hudobný skladateľ Karol Ruppeld. Roku 1900 maturoval na hlavnej reálke v Levoči. Po základnej vojenskej službe vo Viedni sa stal jednoročným dobrovoľníkom. Na Prírodovedeckú fakultu Karlovej univerzity sa zapísal roku 1901. Nie je známe, prečo v druhom semestri Prahu opustil a prešiel na univerzitu do Budapešti (1902). Univerzitné vzdelanie skončil roku 1908 v Budapešti. Špecializoval sa na geológiu. Zúčastňoval sa na prednáškach vtedajších významných geológov, a to prof. A. Kocha a prof. L. Lörentheyho. U prof. A. Kocha bol istý čas aj asistentom. Spomenieme aj jeho dvoch spolužiakov, ktorí sa neskôr stali vynikajúcimi geológmi, dr. A. Schre-

tera a dr. J. Nozského. S nimi, vtedy mladými adeptmi geologických vied, robil terénny výskum v Banáte.

Po skončení predpísaných skúšok zo zemepisu a prírodopisu oprávňujúcich vyučovanie na stredných školách pôsobil v Hybiach, Topoľčanoch, Brezne n/Hronom, Abrudi, Poľnom Byrinčoku a v Déve (Rumunsko). V Déve ho zastihla prvá svetová vojna, cez ktorú musel pracovať v rozličných vojenských organizáciách. Koncom vojny bol pridelený do Ríšskeho vojenského geografického ústavu. Po skončení vojny (1918 až 1939) bol gymnaziálnym profesorom v Liptovskom Mikuláši. Roku 1939 odišiel na odpočinok, lepšie povedané, nevenoval sa už pedagogickej činnosti, ale svoj voľný čas vyplňal tvorivou prácou v iných odboroch, najmä v geológii. Už od roku 1918 robil samostatné geologické terénne výskumy, predovšetkým v Liptove. Napísal o nich viac článkov, niektoré vyšli aj knižne. Odborné články uverejňoval aj v zahraničných časopisoch. Zaoberal sa i výskumom jaskýň a geologickým mapovaním. Jeho výsledky sú uverejnené v práci O Liptovských vápenistých vrchoch. Publikoval práce o minerálnych prameňoch. Knižne vydal Štvrťovrsie, Trefovrsie, Druhovrsie. Napísal prácu o ochrane prírodných pamiatok a publikoval na túto tému niekoľko článkov. Zaoberal sa otázkami zaľadnenia Vysokých a Nízkyh Tatier. Niekoľko úvah venoval aj geologickej a geografickej terminológii. Zúčastňoval sa na medzinárodných geologických a geografických kongresoch. Ich priebeh a svoje úvahy o nich publikoval. Ďalej sa jeho početné články dotýkajú rozličných kultúrnych podujatí v Liptove a na Slovensku. Zaoberal sa výskumom nerastného bohatstva Liptova a podával o ňom posudky. Často podával rozličné praktické geologické posudky a vyjadrenia. Napísal niekoľko posudkov o výskytoch železa, uhlia a nerudných nerastných surovín. Vypracoval posudky na vŕtanie artézskych studní (Poľný Byrinčok), dával geologické dobrozdania pri stavbe väčších budov a železnice Handlová—Horná Štubňa.

S poprednými geologickými autoritami sa často zúčastňoval na prácach v teréne a chodil na zasadanie katedier a ústavov. Sám vychovával mladých adeptov geologických vied. Nevšedná pracovitosť viedla prof. J. V. Starohorského k aktívnej účasti v rozličných spolkoch. Spomíname aspoň tie, ktoré uviedol vo svojej autobiografii Práca a dielo (Liptovský Mikuláš 1944).

Bol predsedom prírodovedeckého odboru Matice Slovenskej, externým členom Štátneho geologického ústavu ČSR, členom výboru a zakladajúcim členom Národného múzea v Turčianskom Martine a podpredsedom prírodovedeckého odboru Vlastivedného múzea v Bratislave, zakladateľom Múzea Slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši, členom Učenej spoločnosti Šafárikovej v Bratislave, zakladajúcim členom obnovennej Matice Slovenskej, členom Zemepisnej spoločnosti a Prírodopisného klubu v Prahe, členom Spolku pre mineralógiu a geológiu v Prahe, členom Slovenského archívneho spolku v Turči. Martine a archívnym tajomníkom v Prahe, zakladajúcim členom okrásľovacej a ochrannárskej spoločnosti v Prahe, redaktorom Muzeálnej knižnice a členom rozličných iných spolkov. Veľmi často prednášal na rozličných vedeckých, muzeálnych i kultúrnych konferenciách, schôdzkach a zhromaždeniach. Mladá generácia vyjadrila mu poctu a úctu na plenárnom zasadaní Slovenskej geologickej spoločnosti v r. 1967 zvolením za čestného člena tejto spoločnosti. V r. 1975 za jubilejného XX. zjazdu Slovenskej geologickej spoločnosti a Československej geologickej spoločnosti pre mineralógiu a geológiu mu udelili čestný diplom za rozvoj slovenskej geológie a pamätnú plaketu pri príležitosti zasadania Karpatsko-balkánskej geologickej asociácie. Prispieval najviac do týchto časopisov: Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Věstník Státního geologického ústavu v Prahe, Příroda, Věda, Přírodní sborník čs. společnosti zeměpisné (Bratislava, časopis ÚŠS), Časopis turistů, Host a turista. Prispieval aj do rozličných denníkov. Publikoval tieto rozsiahlejšie práce: Cestovné dojmy a geologické výskumy v okolí Handlovej a Hornej Štubne, Lipt. Mikuláš 1922, Prírodné bohatstvo Liptova, Liptovský Mikuláš 1924, Geotechnika či

zemestavba, Lipt. Mikuláš 1927, Orogenetika, vznik horstiev a pevnín, Lipt. Mikuláš 1931, Morfológia jaskynného zrazeného vápenca, Lipt. Mikuláš 1932, Geologické štúdiá v najmladšom paleogéne Liptova, Lipt. Mikuláš 1932, Správa o geologickom mapovaní v okolí Prosieka, Lipt. Mikuláš 1933, Geologické pokryvy Poludnice, Lipt. Mikuláš 1933, Správa o geologickom mapovaní v okolí kúpeľov Lúčiek, Lipt. Mikuláš 1933, Tretí zjazd geologickej karpatskej asociácie v Prahe a na Slovensku, Lipt. Mikuláš 1933, Lôm a Pravnáč v Liptovských vápenistých vrchoch, Lipt. Mikuláš 1933, Geofyzikálna mapa, Lipt. Mikuláš 1934, Kúpele Železnô z prírodovedeckého stanoviska, Lipt. Mikuláš, Speleológia či jaskýňoveda vzhľadom na Slovensko, Lipt. Mikuláš 1935, Mechanická premena hornín, Lipt. Mikuláš 1936, Pieniny. Horstvo krásy, pútavosti a nádhery na Slovensko-poľskom pohraničí Spiša, Lipt. Mikuláš 1937, Liptovské vápnité vrchy vo svetle ďalšieho prieskumu, Lipt. Mikuláš 1938, Kultúrne potreby Liptova, Lipt. Mikuláš 1939, Štvrťovršie, kvartér či Antropozoikum, Lipt. Mikuláš 1940, Ochrana prírodných pamiatok, Lipt. Mikuláš 1941, Tretovršie či terciér vzhľadom na Slovensko, Lipt. Mikuláš 1932, Druhovršie či mezozoikum vzhľadom na Slovensko, Lipt. Mikuláš 1942. V brilantnom podaní uverejnil plagát Pätnáctoro ochrany prírody, ktorým nepriamo útočil hlavne proti filistrom a mamonárom z tridsiatych rokov. Niekoľko článkov venoval archeológii, zalesňovaniu a ovocinárstvu.

Aj keď prof. J. V. Starohorský nepracoval v geologických centrách, v ústavoch, svojím nadšením a usilovnou prácou obohatil geologickú publicistiku. Len titulov jeho článkov a kníh je vyše sto. Jeho priekopnícka práca je obdivuhodná a zasluhuje si aj teraz pozornosť. Je pokračovateľom prírodovedeckej epochy Zechentera — Kmefa. Musíme ho vysoko hodnotiť ako popularizátora prírodných vied, najmä geológie. Aktivita bola charakteristickou vlastnosťou prof. J. V. Starohorského. Spreádzala ho celý život. Ešte v osemdesiatke bol prof. J. V. Starohorský stále aktívny. Pracoval medzi mládežou, bol vedúcim pionierskeho krúžku astronómie. Patrí mu zásluha za vybudovanie ľudového astronomického observatória v Dome pionierov v Lipt. Mikuláši. Aj v ostatných rokoch svojho života viedol exkurzie mládeže do okolia mesta, lebo nikto nepoznal tak dôverne geologické pomery Liptova, jeho geografiu, archeológiu a faunu ako on. S eminentnou dôstojnosťou vedel túto syntézu vied odborne a jednoducho pútavo vysvetliť mladým. V tejto súvislosti možno ho charakterizovať aj ako vynikajúci prototyp starých gymnaziálnych profesorov s polyhistorickými vedomosťami. Záslužnú prácu vykonával ako konzervátor prírodných a kultúrnych pamiatok.

Niekoľkými prácami prispel do geografickej, resp. geologickej terminológie. Jeho ušľachtilé úsilie však nenašlo v prírodovedeckých kruhoch porozumenie. V tridsiatych a štyridsiatych rokoch už neboli priaznivé podmienky na uskutočnenie jeho úsilia. Je to škoda, že aspoň irečité, ľudové názvy a pojmy z Liptova neprenikli do spoločnej pokladnice jazyka — literatúry.

Geologicky predvídavý bol Starohorského náhľad o ložiskách nafty v slovenských mezozoických komplexoch. Nenašiel však pochopenie a priazeň u graduovaných i mnohých bratislavských geológov, ani podporu naftových inštitúcií, skôr naopak. Naftové ložiská sa v mezozoiku overili v susednom Rakúsku i na Slovensku (zatiaľ jedným hlbokým vrtom).

Prof. J. V. Starohorský bol presvedčený, že svojou rozsiahlou činnosťou prispeje k pozdvihnutiu materiálnej, vlasteneckej i morálnej úrovne slovenského ľudu. Chcel tiež slúžiť vznešeným ideám zbratania medzi národmi. Desaťročia pri každej možnej príležitosti vysvetľoval a zdôrazňoval potrebu vzdelávať masy, a tým ich povznášať. J. V. Starohorský bol humanistom rýdzeho zrna, rozhladeným prírodovedcom, ochotným diskutérom o geologických témach. Všetko, čo podnikal, podriaďoval, ako to sám podčiarkol, geológii.

Tak sa javil, tak sme ho poznali a tak naňho budeme spomínať.

Eudovít Ivan